כיתה ח' | תושב"ע · משנה | שיעור 1 מתוך 3 | 45 דק' | בבא בתרא א, א-ב

"הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה": בונים מחיצה בחצר משותפת

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את משנה א בפרק א של בבא בתרא ויסבירו איך שני שותפים בונים מחיצה בחצר: "בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע".
- התלמידים יסבירו את המושגים גויל, גזית, כפיסין ולבנים, ואת החשבון: כל שותף נותן חצי מעובי הכותל מהשטח שלו.
- התלמידים יסבירו לפי הרע"ב את הכלל "הֶזֵּק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ הֶזֵּק": גם מבט אל השטח של השכן הוא נזק.
- התלמידים יבחינו בין גינה ובין בקעה (משנה ב), ויסבירו את תפקיד ה"מנהג" בדיני שכנים.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

איך חיים טוב עם שכנים כשיש לנו שטח משותף? מה מותר לי לבקש מהשכן, ומה אני חייב לתת?

השיעור הראשון שואל: כששני שכנים רוצים גדר ביניהם, מי בונה אותה, על חשבון מי, ולמה בכלל צריך אותה?

🧪 פתיחה

מציגים תמונה (או ציור על הלוח) של שתי מרפסות צמודות בבניין, או שתי חצרות של בית דו-משפחתי, בלי שום גדר ביניהן. שואלים: "אתם גרים כאן. השכנים רואים כל מה שאתם עושים בחצר. מה הייתם רוצים? מי צריך לשלם על הגדר? ואם רק אחד רוצה גדר?" רושמים על הלוח שלוש שאלות שהכיתה העלתה, ובסוף השיעור חוזרים אליהן.

📖 הסבר למורה

משנה א מדברת על "שֻׁתָּפִין", שני אנשים שיש להם חצר משותפת, ש"רָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה". הרע"ב מדייק במילה "שֶׁרָצוּ": "דַּוְקָא שְׁנֵיהֶם רוֹצִים, אֲבָל אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לָכוֹף אֶת חֲבֵרוֹ". מדובר בחצר קטנה, שאין בה מספיק מקום כדי לחלק אותה בכפייה (על זה נלמד בשיעור הבא).

הדין: "בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע". הרע"ב: "שֶׁזֶּה נוֹתֵן מֵחֶלְקוֹ חֲצִי מָקוֹם עֲבִי הַכֹּתֶל וְכֵן זֶה". חומר הבנייה נקבע לפי המקום: "הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה". כותל אבנים לא מסותתות (גויל) עבה יותר, ולכן כל שותף נותן 3 טפחים; גזית: 2.5 טפחים; כפיסין: 2 טפחים; לבנים: 1.5 טפחים. "לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם".

למה צריך מחיצה? הרע"ב מוסיף שאפשר לבנות גם ממחיצה של ענפים, "וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא הַמְּחִצָּה עָבָה שֶׁלֹּא יוּכַל אֶחָד מֵהֶם לְהַבִּיט בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ, דְּהֶזֵּק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ הֶזֵּק". זה הרעיון המרכזי של השיעור: פרטיות היא זכות, ומבט אל תוך השטח של השכן נחשב נזק.

משנה ב מבחינה בין "בְּגִנָּה" ובין "בְּבִקְעָה" (שדה פתוח). בגינה "מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדֹּר מְחַיְּבִין אוֹתוֹ", ובבקעה, שבה לא נהגו לגדור, מי שרוצה גדר "כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּבוֹנֶה, וְעוֹשֶׂה חֲזִית מִבַּחוּץ". החזית היא לפי הרע"ב "סִימָן, לְהֶכֵּר שֶׁהַכֹּתֶל שֶׁלּוֹ". שוב, המנהג קובע.

📜 המקור (המשנה מתוך ספריא, נוסח תורת אמת; רע"ב מתוך ספריא)

משנה, בבא בתרא פרק א, משנה א

הַשֻּׁתָּפִין שֶׁרָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה בֶּחָצֵר, בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע. מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת גָּוִיל, גָּזִית, כְּפִיסִין, לְבֵנִים, בּוֹנִים, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. בְּגָוִיל, זֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְזֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. בְּגָזִית, זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם וּמֶחֱצָה. בִּכְפִיסִין, זֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם, וְזֶה נוֹתֵן טְפָחַיִם. בִּלְבֵנִים, זֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה. לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם

משנה, בבא בתרא פרק א, משנה ב

וְכֵן בְּגִנָּה, מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדֹּר מְחַיְּבִין אוֹתוֹ. אֲבָל בְּבִקְעָה, מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִגְדֹּר אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ, אֶלָּא אִם רוֹצֶה כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּבוֹנֶה, וְעוֹשֶׂה חֲזִית מִבַּחוּץ. לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁלּוֹ. אִם עָשׂוּ מִדַּעַת שְׁנֵיהֶן, בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע, וְעוֹשִׂין חֲזִית מִכָּאן וּמִכָּאן. לְפִיכָךְ אִם נָפַל הַכֹּתֶל, הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא בתרא א, א

הַשֻּׁתָּפִין שֶׁרָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה. בְּחָצֵר שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלָקָה מֵירֵי, שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל אֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין. לְהָכִי קָתָנֵי שֶׁרָצוּ, דְּמַשְׁמַע דַּוְקָא שְׁנֵיהֶם רוֹצִים, אֲבָל אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לָכוֹף אֶת חֲבֵרוֹ. דְּאִלּוּ בְּחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּין חֲלָקָה, כָּל אֶחָד יָכוֹל לָכוֹף אֶת חֲבֵרוֹ לַחֲלֹק. וְהַשְׁתָּא אַשְׁמוֹעִינַן דְּכֵיוָן שֶׁרָצוּ לַחֲלֹק וְהֶחֱזִיק כָּל אֶחָד מֵהֶם בָּרוּחַ הַמַּגִּיעַ לוֹ כְּפִי מַה שֶׁנִּתְפַּשְׁרוּ, בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע. שֶׁזֶּה נוֹתֵן מֵחֶלְקוֹ חֲצִי מָקוֹם עֲבִי הַכֹּתֶל וְכֵן זֶה:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא בתרא א, א

גָּוִיל. אֲבָנִים שֶׁאֵינָם מְשֻׁפּוֹת וּמְתֻקָּנוֹת:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא בתרא א, א

גָּזִית. אֲבָנִים מְשֻׁפּוֹת וּמְגֹרָרוֹת בְּמִגְרָה:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא בתרא א, א

הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. הַכֹּל לַאֲתוֹיֵי אַתְּרָא דִּנְהִיגֵי לַעֲשׂוֹת מְחִצָּה בְּלוּבְלֵי גְּפָנִים וְעַנְפֵי עֵצִים, שֶׁעוֹשִׂים כְּפִי הַמִּנְהָג. וּבִלְבַד שֶׁתְּהֵא הַמְּחִצָּה עָבָה שֶׁלֹּא יוּכַל אֶחָד מֵהֶם לְהַבִּיט בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ, דְּהֶזֵּק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ הֶזֵּק. וְגַבַּהּ הַכֹּתֶל וְהַמְּחִצָּה אֵין פָּחוּת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא בתרא א, ב

וְכֵן בְּגִנָּה. הָכִי קָאָמַר, וְכֵן בְּגִנָּה סְתָם כִּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדֹּר הוּא, וּמְחַיְּבִים אוֹתוֹ שֶׁלָּקַח מָקוֹם שָׁם לִגְדֹּר:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא בתרא א, ב

אֲבָל בְּבִקְעָה. סְתָם, הֲרֵי הוּא כִּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִגְדֹּר, וְאֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ. אֶלָּא אִם רָצָה חֲבֵרוֹ לִגְדֹּר, כּוֹנֵס בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על בבא בתרא א, ב

וְעוֹשֶׂה לוֹ חֲזִית. סִימָן, לְהֶכֵּר שֶׁהַכֹּתֶל שֶׁלּוֹ. וְהַסִּימָן מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא, שֶׁטַח רֹאשׁ הַכֹּתֶל אַמָּה בְּסִיד לְצַד חֲבֵרוֹ. וְלֹא לַצַּד שֶׁלּוֹ, שֶׁמָּא יָטוּחַ גַּם חֲבֵרוֹ מִן הַצַּד שֶׁלּוֹ, וְיֹאמַר שֶׁהַכֹּתֶל שֶׁל שְׁנֵיהֶם הוּא. אֲבָל כְּשֶׁטָּח לְצַד חֲבֵרוֹ וְאֵינוֹ טָח לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ, הָוֵי סִימָן שֶׁהַכֹּתֶל שֶׁלּוֹ. וְאִם יְקַלְּפֶנּוּ חֲבֵרוֹ, קִלּוּפָהּ מֵידָע יְדִיעַ:

🔤 מילים ומושגים

- **שֻׁתָּפִין** – שני אנשים (או יותר) שיש להם רכוש משותף, כאן חצר
- **מְחִצָּה / כֹּתֶל** – קיר או גדר שמפרידים בין שני חלקים
- **גָּוִיל** – "אֲבָנִים שֶׁאֵינָם מְשֻׁפּוֹת וּמְתֻקָּנוֹת" (רע"ב), אבנים גולמיות
- **גָּזִית** – "אֲבָנִים מְשֻׁפּוֹת וּמְגֹרָרוֹת בְּמִגְרָה" (רע"ב), אבנים מסותתות
- **כְּפִיסִין / לְבֵנִים** – חצאי לבנים ולבנים מטיט (הרע"ב: כפיס הוא "חֲצִי לְבֵנָה")
- **טֶפַח** – מידת אורך, רוחב כף יד, כ-8 עד 10 ס"מ
- **מִנְהַג הַמְּדִינָה** – מה שמקובל לעשות במקום
- **הֶזֵּק רְאִיָּה** – נזק של מבט: כשאחד יכול להביט בשטח הפרטי של השני
- **חֲזִית** – סימן על הכותל שמראה של מי הוא

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב במשנה במפורש, ובצד השני פירוש הרע"ב.

📜 **כתוב:** "בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "שֶׁזֶּה נוֹתֵן מֵחֶלְקוֹ חֲצִי מָקוֹם עֲבִי הַכֹּתֶל וְכֵן זֶה". הנטל מתחלק שווה בשווה.

📜 **כתוב:** "הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: גם מחיצה מענפים, "דְּהֶזֵּק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ הֶזֵּק". המחיצה צריכה למנוע מבט.

📜 **כתוב:** "וְעוֹשֶׂה חֲזִית מִבַּחוּץ"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "סִימָן, לְהֶכֵּר שֶׁהַכֹּתֶל שֶׁלּוֹ". סימן בעלות, כדי שלא יהיה ויכוח בעתיד.

🏢 מהחיים: שכנים היום

- בית דו-משפחתי: שתי משפחות רוצות גדר בין החצרות. לפי המשנה, הגדר עומדת על הקו, וכל משפחה נותנת חצי מהשטח שלה.
- מרפסות צמודות בבניין: מחיצה בין המרפסות שומרת על הפרטיות ("הזק ראיה").
- "כמנהג המדינה" היום: תקנון הבית המשותף, חוקי התכנון והבנייה והנוהג בשכונה קובעים איך נראית גדר ומה גובהה.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: מצגת, דף המקורות (המשנה והרע"ב), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: שתי מרפסות בלי גדר, מה הייתם רוצים? (5 דקות)
2. קריאה משותפת של משנה א ופירוק לשאלות: מי, מה, איפה, כמה (12 דקות)
3. ציור על הלוח: הכותל באמצע, כמה טפחים נותן כל שותף בכל חומר (8 דקות)
4. הרע"ב: "הזק ראיה שמיה הזק", דיון בפרטיות (8 דקות)
5. משנה ב: גינה מול בקעה, תפקיד המנהג (7 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (5 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. איפה בונים את הכותל כשהשותפים רוצים מחיצה?
2. כמה טפחים נותן כל שותף כשבונים בגזית? ובלבנים?
3. מה קורה למקום ולאבנים אם הכותל נופל?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה כל שותף נותן כמות שונה של טפחים לפי חומר הבנייה?
2. מה למדנו מהמילה "שֻׁרָצוּ" לפי הרע"ב?
3. למה לפי הרע"ב מחיצה מענפים דקים לא מספיקה?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם גם מצלמה או רחפן שמצלמים לחצר של השכן הם "הזק ראיה"? נמקו.
2. מה עדיף: כלל קבוע לכולם או "כמנהג המדינה"? למה?

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- פרטיות כערך: חוק הגנת הפרטיות, מצלמות בבניין, רשתות חברתיות.
- שכנות טובה ופתרון סכסוכים: גישור בין שכנים, ועד בית.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- "מה טובו אהליך יעקב": בלעם ראה שהפתחים אינם מכוונים זה מול זה (רש"י על במדבר כד, ה), וזו דוגמה נוספת לצניעות ולפרטיות.
- הזק ראיה כחלק מ"בין אדם לחברו", לא רק כדין ממוני.

🏁 סיכום השיעור

שותפים שרוצים מחיצה בונים אותה באמצע, וכל אחד נותן חצי. חומר הבנייה נקבע לפי המנהג, אבל המחיצה חייבת לשמור על פרטיות, כי "הזק ראיה שמיה הזק". בשיעור הבא: מתי אפשר לחייב שכן להשתתף, ומתי אפשר לחלק חצר.

📝 בדף העבודה

המחיצה בחצר: מי בונה, כמה ולמה: שאלות הבנה, פירוש, יישום ושאלת חשיבה, עם מחוון מלא.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות סגורות, ומחוון משלה).

מקורות

- משנה, בבא בתרא א, 1 (ספריא)
- משנה, בבא בתרא א, 2 (ספריא)
- רע"ב על בבא בתרא א, 1 (ספריא)
- רע"ב על בבא בתרא א, 2 (ספריא)

מחוון: המחיצה בחצר: מי בונה, כמה ולמה

1. **שאלה 1:** מחיצה; באמצע ("בּוֹנִין אֶת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע").
2. **שאלה 2:** גויל 3, גזית 2.5, כפיסין 2, לבנים 1.5 טפחים (כל שותף). עובי הכותל כולו כפול.
3. **שאלה 3:** נזק של מבט: אם אחד יכול להביט בשטח של חברו, זה נזק, ולכן המחיצה צריכה להיות עבה ("שֶׁלֹּא יוּכַל אֶחָד מֵהֶם לְהַבִּיט בְּשֶׂל חֲבֵרוֹ"). דוגמה: חלון שמשקיף לחצר או למרפסת של השכן.
4. **שאלה 4:** בגינה נהגו לגדור, ולכן מחייבים את השכן להשתתף; בבקעה לא נהגו לגדור, ואין מחייבים. מי שרוצה כותל בבקעה בונה בתוך השטח שלו, ועושה חזית, סימן מבחוץ שהכותל שלו.
5. **שאלה 5:** הכלל "הכל כמנהג המדינה": המנהג במקום קובע את החומר. לפי הרע"ב כל מחיצה צריכה למנוע הבטה, ו"גֹּבַהּ הַכֹּתֶל וְהַמְּחִצָּה אֵין פָּחוּת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת" (בערך 2 מטרים). גדר צמחים נמוכה לא מספיקה אם רואים דרכה.